

Múzejníctvo a výstavníctvo v Bratislave v období prvej Slovenskej republiky (1939 – 1945)

Zuzana Falathová

Mgr. Zuzana Falathová
Bratislava City Museum
Radničná 577/1
811 01 Bratislava
Slovakia
e-mail: zuzana.falathova@bratislava.sk

Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2017, 5:2:61-76

Museology and organisation of exhibitions in Bratislava during the period of Slovak Republic (1939-1945)
This paper analyzes the organization of exhibitions in Bratislava in the period between 1939 and 1945. We examine not only the exhibitions themselves, but also for the first time shed light on their background, their administration and their locations. The exhibitions analyzed here include those organized by museum as well as non-museum institutions of varying types and focus. Our analyzes details the challenges involved in organizing exhibitions in the capital and then provides a detailed examination of three specific exhibition. Additionally, the paper provides an overview of the exhibition activities of two major cultural institutions, the Slovak Museum and the Association of Slovak Artists towards the end of the period in question.

Key words: Bratislava, Slovak Museum, Slovak State, Association of Slovak Artists, exhibition, organisation of exhibitions

Múzejníctvo na Slovensku prešlo od svojich počiatkov mnohými cestami, obdobiami, zmenami, prežilo mnoho režimov i vlád, až pokým nadobudlo dnešnú podobu. Tieto všetky faktory ho neustále ovplyvňovali a formovali, či už vo väčšej alebo menšej miere. Popri múzejníctve sa utváralo aj múzejné výstavníctvo a navzájom boli so sebou späté a na sebe závislé. Vládnuce politické systémy vedeli, ako zapôbiť na svoj ľud a často k tomu využívali aj kultúrne inštitúcie – v našom prípade múzeá, a tak sa stalo, že spolu so svojou výstavnou činnosťou boli pod ich vplyvom. Nakoľko boli tieto vplyvy pozitívne a nakoľko negatívne, nech zhodnotí každý sám. Jedným z týchto prípadov bolo aj obdobie prvej Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945, kedy prebiehal jeden z najväčších vojnových konfliktov – druhá svetová vojna. Toto ešte aj dnes citlivé obdobie, rozdeľujúce odbornú verejnosť na viaceré tábory, je problematické aj z hľadiska zachovaných dobových prameňov v oblasti múzejníctva a výstavníctva. Autentické reálie absentujú z viacerých príčin, ako napríklad že mnohé informácie z týchto rokov sú neúplné, stratené, zničené, neobjavené alebo sa k nim bádatelia z nejakých dôvodov nedostali. Následkom toho je fakt, že sa múzejníctvu a múzejnému výstavníctvu z rokov 1939 – 1945 nevenovala dostatočná pozornosť.¹

¹ Tejto téme sa venovali nasledovní autori: JURKOVIČ, Miloš. Výstavná činnosť predchodcov Slovenského národného múzea v Bratislave v rokoch 1929 – 1955. In: *Múzeum*, roč. 18, 1973, č. 1, s. 231-234; KOVÁČ, Dušan. *Bratislava 1939 – 1945*. Bratislava: Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT, 2006; PALÁRIK, Miroslav. *Zväz slovenských múzeí v období Slovenského štátu 1939 – 1945*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, 2011; VALACHOVIČ, Pavol. Slovenské múzeum v rokoch 1940 – 1948. In: *Múzeum*, roč. 34, 1989, č. 1, s. 38-47; Pozri aj nový katalóg: BAJCUROVÁ, Katarína. *Sen x skutočnosť : umenie & propaganda 1939-1945*. Bratislava : Slovenská národná galéria, 2016.

Čo sa týka výstavníctva, tak táto problematika nie je podrobne spracovaná ani z hľadiska výstavnej činnosti múzejných inštitúcií (múzejné výstavníctvo) a ani z hľadiska výstavníctva všeobecne – máme na mysli výstavnú činnosť realizovanú nemúzejnými inštitúciami, ako boli napríklad rôzne spolky, organizácie atď. (nemúzejné výstavníctvo). Túto medzeru sme sa snažili vyplniť v čo najväčšej miere v diplomovej práci² pod totožným názvom, kde je táto téma podrobená detailnému výskumu s akcentom na mesto Bratislava. V tejto štúdii v nasledujúcich riadkoch veľmi stručne predstavíme bratislavské múzejníctvo obdobia rokov 1939 – 1945, ale dôraz tu kladieme hlavne na bratislavské výstavníctvo – či už múzejné alebo nemúzejné.

Po vzniku samostatného Slovenského štátu 14. marca 1939 (od júla 1939 Slovenská republika) sa stala Bratislava nielen hlavným mestom nového štátneho útvaru Slovákov na čele s prezidentom Jozefom Tisom, ale plnila aj dôležitú funkciu hospodárskeho, politického a kultúrneho centra. V etape rokov 1939 – 1945 bola sídlom ústredných vládnych orgánov, ministerstiev a iných významných inštitúcií (Národná banka, Slovenská univerzita, Slovenská vysoká škola technická, Slovenská akadémia vied a umení, Národné divadlo a iné). V prestavanom Grassalkovichovom paláci mal svoje sídlo prezident a slovenský Snem zasadal v Župnom dome na Námestí 14. marca (dnes Župné námestie). Podľa sčítania obyvateľstva z roku 1940 mala Bratislava 138 966 obyvateľov. Na čele mesta stál vládny komisár Belo Kováč (zodpovedal sa priamo vláde), ktorému bol v roku 1941 udelený titul mešťanostu, pričom mal právo používať aj stavovské insígnie mesta a reťaz. B. Kováč mal okrem úradníkov k dispozícii aj poradný zbor. V apríli 1944 ho vo funkcii vystriedal Štefan Ravasz. Roky 1939 – 1945 priniesli mestu aj napriek vojne viacero uskutočnených plánov v súvislosti s jeho výstavbou.³

Bratislava nezaostávala ani v oblasti múzejníctva a po marci 1939 tu pôsobili tri múzeá ešte z predchádzajúcich období. Od druhej polovice 19. storočia bratislavské múzejníctvo reprezentovalo Mestské múzeum (založené v r. 1868) a v ére prvej Československej republiky, v 20. rokoch, pribudli k nemu Zemedelské a Vlastivedné múzeum. Nové pomery v múzejníctve priniesli so sebou nielen vznik Sväzu slovenských múzeí v Martine, ale v Bratislave aj sformovanie nových, respektíve „staronových“ múzeí – prvým bolo v roku 1940 Slovenské múzeum, ktoré sa utvorilo zlúčením Zemedelského a Vlastivedného múzea. V rámci Slovenského múzea, ktoré tu pôsobilo spolu s Mestským múzeom, vznikla v roku 1943 Slovenská muzeálna galéria. Sieť nových múzeí sa rozšírila v roku 1941 dvoma múzeami – Hygienickým, ktoré sídlilo v bývalých Štefánikových kasárňach (dnes sídlo Slovenskej národnej galérie) a Vojenským so sídlom v jazdeckých kasárňach na Tehelnom poli. V roku 1944 malo Mestské múzeum zásluhu na založení Cirkevného múzea v kláštore klarisiek.⁴

Výstavníctvo v období rokov 1939 – 1945

V úvode štúdie sme sa snažili definovať termín výstavníctva z pohľadu usporiadateľa, respektíve organizátora výstavy, a preto tu bola nutná potreba zaviesť dva nové termíny – múzejné a nemúzejné výstavníctvo. Pod pojmom múzejné výstavníctvo rozumieme výstavy usporiadané samotným múzeom vo svojej budove, prípadne výstavy usporiadané inými

² FALATHOVÁ, Zuzana. *Múzejníctvo a výstavníctvo v Bratislave počas obdobia Slovenskej republiky (1939 – 1945)*, Diplomová práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2016, 142 s.

³ Kováč, ref. 1, s. 9-47 a 83-108.

⁴ *Slovák*, roč. 23, 6. 4. 1941, ?, s. 14. Podrobnejšie informácie o múzeách uvádza: JURKOVIČ, Miloš. *Slovenské múzeá*. Turčiansky Sv. Martin : Sväz slovenských múzeí, 1945, Falathová, ref. 2, a tiež: HERČKO, Ivan a kolektív. *Dejiny múzejnej kultúry na Slovensku*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu a Katedra environmentálneho manažérstva FPV Univerzity Mateja Bela, 2009, s. 137-142.

organizáciami v múzeu. Názor, že sa do výstavnej činnosti určitého múzea zahŕňajú aj výstavy, ktoré v ňom usporiadali iné organizácie či inštitúcie, zastával aj Miloš Jurkovič a podľa neho takéto výstavy sú často programovo blízke činnosti múzea alebo z nich môže múzeum získať určité exponáty alebo celky do svojich zbierok.⁵ Napríklad za prvej Československej republiky v Zemedelskom múzeu organizovali výstavy a vystavovali umelci z Umeleckej besedy slovenskej. Neskôr počas prvej Slovenskej republiky aj Slovenské múzeum poskytovalo pre mnohé z výstav iba priestory a ich organizátormi boli rôzne vládne inštitúcie, ako napríklad Ministerstvo školstva a národnej osvety či iné kultúrne spolky. Mnohokrát bolo múzeum aj iniciátorom výstav a touto formou sprístupňovalo svoje zbierkové fondy.⁶ Podľa M. Jurkoviča je výstavná činnosť múzea podporou a propagáciou jeho odbornej činnosti, oboznamuje návštevníka s výsledkami vedecko-výskumnej činnosti múzea, aktualizuje jeho významnejšie fondy a zároveň upozorňuje na jeho zberateľskú činnosť: „Každá výstavná činnosť nesie znaky svojej doby a jej vývin, obsahové zameranie, rozsah i úroveň sú motivované rôznymi okolnosťami, ako je hospodársky, kultúrno-politický a spoločenský vývoj, ale aj aktuálne potreby doby, mnohokrát umožniť mladým, snaživým umelcom predstaviť sa verejnosti svojimi dielami.“⁷

Na druhej strane pojem nemúzejné výstavníctvo v sebe zahŕňa výstavy usporiadané „nemúzeami“, napríklad rôznymi spolkami, spoločnosťami, združeniami či organizáciami vo svojich vlastných priestoroch a budovách. Do nemúzejného výstavníctva etapy rokov 1939 – 1945 patria ako organizátori aj rôzne slovenské, nemecké a inonárodné politické strany, úrady, ministerstvá, veľvyslanectvá, spoločnosti, vojenské organizácie, z ktorých skoro všetky mali svoje kultúrne zložky, respektíve oddelenia podieľajúce sa na kultúrnej i výstavnej činnosti Bratislavy. V neposlednom rade sem zaraďujeme aj gymnáziá spolu so strednými a vysokými školami, kníhkupectvá a nakladateľstvá, obchodné domy a tiež rôzne bratislavské i mimobratislavské firmy.⁸ Po vysvetlení termínov múzejné a nemúzejné výstavníctvo je dôležité ešte objasniť časové ohraničenie obdobia konania výstav v Bratislave. Hoci používame rozpätie rokov 1939 – 1945, kedy existovala prvá Slovenská republika, tak v súvislosti s výstavníctvom treba povedať, že ak chceme byť úplne presní, tak ho datujeme do rokov 1939 – 1944 (ako vyplynulo z výskumov), nakoľko z dôvodu vojnových udalostí výstavy už v roku 1945 neprebíhali. Posledné výstavné podujatia sa uskutočnili v roku 1944, a preto budeme ďalej používať časové rozpätie rokov 1939 – 1944 a iba v prípade, že budeme hovoriť o výstavníctve obdobia prvej Slovenskej republiky všeobecne, tak použijeme roky 1939 – 1945.

Keď sa stala Bratislava v roku 1939 hlavným mestom nového štátu, tak tu existovali štyri stále miesta, kde prebiehal čulý výstavný život ešte z čias prvej Československej republiky. Prvým bol pavilón Umeleckej besedy slovenskej, sídlo spolku Umelecká beseda slovenská (vznikla v r. 1921, mala výtvarný, literárny a hudobný odbor), ktorý sa rozprestieral neďaleko Štefánikovho mosta (dnes Starý most) a areálu Dunajských veľtrhov. Táto budova postavená v r. 1924 – 1926 bola nielen architektonickým skvostom, ale jej výstavné priestory spĺňali všetky predpoklady kladené na moderné výstavné priestory. Priestory boli v tvare „L“ s väčšou maliarskou a menšou sochárskou výstavnou sieňou a obe mali presklenú strechu. Tým, že sa Beseda mohla pýšiť vlastnou budovou, stúpala aj jej prestíž, prenájala ju iným spolkom a korporáciám, čím nepriamo vplývala na charakter prebiehajúcich výstav. Zároveň sa tu

⁵ Jurkovič, ref. 1, s. 231.

⁶ Valachovič, ref. 1, s. 45.

⁷ Jurkovič, ref. 1, s. 231.

⁸ Podrobnejší a komplexnejší prehľad organizátorov výstavných podujatí a ich orientačné rozdelenie možno vidieť v Prílohe číslo 1. Bližšie pozri prácu: Falathová, ref. 2.

konali aj výstavy neumeleckého charakteru.⁹ Po zániku Umeleckej besedy slovenskej v roku 1939 a vzniku nového a jediného Spolku slovenských výtvarných umelcov¹⁰ bola táto budova premenovaná na Dom umenia (vyskytujú sa aj iné pomenovania, napríklad Dom umelcov, Dom Spolku slovenských umelcov). Počas rokov 1939 – 1944 výstavy prebiehali na prízemí v hlavných výstavných miestnostiach a tiež na prvom poschodí v „malom salóne“. Podobne ako pavilón Umeleckej besedy slovenskej za prvej Československej republiky, tak aj Dom umenia za prvej Slovenskej republiky sa stal centrom umeleckého života hlavného mesta.¹¹

Druhým miestom, kde sa pravidelne konali výstavy, bola budova Zemedelského múzea na Vajanského nábreží postavená v rokoch 1924 – 1928. Práve nedostatok výstavných priestorov v Bratislave a fakt, že sa umelecké výstavy väčšinou usporadúvali v Umeleckej besede a jej miestnosti bývali takmer vždy obsadené, spôsobil, že sa výstavný život ešte v prvej Československej republike presunul aj do Zemedelského múzea. Už v roku 1928 múzeum oddelilo na tento účel tri sály, pričom od roku 1932 sa tu konala značná časť výstav. Do roku 1938 sa v Zemedelskom múzeu uskutočnilo spolu 82 výstav, z ktorých bolo 31 umeleckých. Výstavné miestnosti múzea vyhovovali po každej stránke, aj čo sa týkalo osvetlenia. Od roku 1940 bola budova sídlom novovzniknutého Slovenského múzea. Pri zhodnotení výstavnej činnosti Jurkovič zastáva názor, že po vzniku Slovenského múzea „nastala programovo konkrétnejšie zameraná výstavná činnosť“. Hlavne preto, že v roku 1943 galerijný odbor múzea sprístupnil Slovenskú galériu.¹² V širokom priereze tu bolo predstavené umenie a jeho vývoj na Slovensku od najstarších čias až do súčasnosti, vychádzajúc z rozsiahlych zbierkových fondov vytvorených pracovníkmi galerijného odboru Vlastivedného múzea a z nových prírastkov Slovenského múzea. Slovenská galéria sa pre vojnové udalosti nestala základom trvalej a stálej expozície, ale bola onedlho zrušená a predmety boli presunuté do bezpečných priestorov Bojnického zámku a na Červený Kameň.¹³ Priestory galérie však boli skromné, a preto v nich múzeum usporadúvalo veľmi náročné tematické výstavy za pomoci vedúceho odboru múzeí Ministerstva školstva Dr. Vladimíra Wagnera.¹⁴

Spomenuté dve hlavné „centrá“ výstavného života Bratislavy doplnil v roku 1936 menší výstavný salón Bratislavský umelecký kabinet pri akademickom kníhkupectve Fr. Borového na Dunajskej ulici, kde sa do začiatku roku 1941 konali komorné umelecké výstavy jednotlivcov. Za štvrté miesto konania výstav (hlavne hospodárskeho a priemyselného charakteru) považujeme výstavisko Dunajských veľtrhov, ktoré na svoju tradíciu ešte zo začiatku 20. rokov každoročne nadväzovalo konaním Medzinárodného Dunajského veľtrhu. Na veľtrhu a jednotlivých výstavách sa prezentovali domáce i zahraničné firmy a ich cieľom bolo spropagovať firmu, získať zákazníkov a následne predat' svoje výrobky. Uskutočnili sa tu aj kultúrne výstavy – na veľtrhu vystavovalo napríklad Mestské múzeum. V roku 1940 zanikol spolok Medzinárodný

⁹ Kováč, ref. 1, s. 94-96; VÁROSS, Marian. *Slovenské výtvarné umenie 1918 – 1945*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1960, s. 15-20. Pozri aj: FALATHOVÁ, Zuzana. Kde bolo, tam bolo (príbeh galérie: Keď vznikala Umelecká beseda slovenská v Bratislave). In: *Ročenka Slovenskej výtvarnej únie*, 2015/2016, Bratislava: Slovenská výtvarná únia, s. 112-115.

¹⁰ K problematike predchodcov Spolku slovenských výtvarných umelcov po vzniku prvej Slovenskej republiky odporúčame pozrieť štúdiu: FALATHOVÁ, Zuzana. Výstavy v Dome umenia v rokoch 1939 – 1945. In: *Umelka, všetko najlepšie k narodeninám: 90. výročie prvého domu umenia na Slovensku*, 2017. Bratislava: Slovenská výtvarná únia, s. 178-186.

¹¹ Pozri Falathová, ref. 2.

¹² Jurkovič, ref. 1, s. 231; *Slovák*, 9. 10. 1941, s. 8..

¹³ Valachovič, ref. 1, s. 45.

¹⁴ Jurkovič, ref. 1, s. 231.

Dunajský veľtrh a následne jeho majetok so všetkými náležitosťami prešiel do novoutvorenej spoločnosti Slovenské veľtrhy, úč. spol. Podľa zákona č. 298/1940 Sl. z. sa malo v hlavnom meste vybudovať nové výstaviisko a v roku 1941 bola na neho vypísaná ideová súťaž. Toto výstaviisko sa však nepodarilo vybudovať a posledný Dunajský veľtrh sa uskutočnil v roku 1942.¹⁵

Z ďalších stálych výstavných priestorov a miestností, kde prebiehali výstavy, spomeňme miestnosti Madáčovho kníhkupectva (Madáčov umelecký kabinet) na ulici Viktorie, kde umelci vystavovali od roku 1941 do roku 1942, a potom priestory Bratislavského umeleckého spolku na Kapitulskej ulici, ktorý pôsobil od čias monarchie. Z múzejných budov boli výstavy prezentované aj v Hygienickom a Vojenskom múzeu (od roku 1941). K stálym výstavným priestorom radíme tiež dočasné priestory, respektíve také, ktoré neboli primárne určené a využívané ako výstavné miestnosti, no napriek tomu sa v nich výstavy objavili. V niektorých prípadoch si tu návštevníci mohli pozrieť výstavy aj častejšie, ale vo väčšine prípadov sa v nich výstavy pripravovali skôr ojedinele. V rokoch 1939 – 1944 si bolo možné v Bratislave prehliadnuť výstavy aj v týchto dočasných výstavných priestoroch a miestnostiach:

- Slovenská univerzita (dnes Univerzita Komenského),
- Hlinkov dom,
- Saleziánsky ústav,
- Internát vo Svoradove,
- Obchodná a priemyselná komora,
- Miestnosti rôznych spolkov (napr. miestneho odboru Matice slovenskej v Živnodome),
- Miestnosti rôznych organizácií, združení (Sdruženia vysokoškolského študentstva),
- Miestnosti gymnázií, škôl (Vysoká vojenská škola, Slovenská vysoká škola technická),
- Miestnosti firiem (bývalá firma Thonet),
- Miestnosti obchodov, obchodných domov (Brouk),
- Výklady kníhkupectiev,
- Miestnosti hotelov (Carlton, Savoy),
- Loď Hurban.¹⁶

Prehľad výstav a ich jednotlivé druhy

V priebehu éry prvej Slovenskej republiky sa v Bratislave uskutočnilo spolu 170 výstav (bližšie tab. 1). Z tohto počtu jasne vidieť, že najsilnejším rokom vo výstavnej činnosti bol rok 1940, zatiaľ čo roky 1941 – 1943 boli v počte výstav na približne rovnakej úrovni. V roku 1944 sa usporiadalo najmenej výstav, čo bezprostredne súviselo s vojnovými udalosťami a s poškodením výstavných budov. Nastala stagnácia a prerušenie výstavného života Bratislavy.

Bratislavské výstavníctvo malo v rokoch 1939 – 1944 umelecký charakter, t. j. usporadúvali sa tu hlavne umelecké výstavy, ktorých dominanciu potvrdzuje číslo 97 z celkového počtu 170 výstav. Umelecké výstavy tvorili teda viac ako polovicu zo všetkých tu usporiadaných výstav. Návštevníkom sa naskytla príležitosť vidieť nielen slovenské umelecké výstavy, ale aj

¹⁵ Falathová, ref. 2.

¹⁶ Tamže.

nemecké, maďarské a tiež výstavu rumunského a chorvátskeho umenia. Zvyšných 73 výstav tvorili výstavy najrozličnejšieho druhu, ako napríklad cestné (v počte 1), výstavy cestovného ruchu (1), darčekové (1), elektrotechnické (2), fotografické (8), filatelistické (1), hospodárske (3), hračkárske (1), hygienické (1), chovateľské (3), knižné (12), výstavy ľudovej tvorby (7), modelárske (2), módne (1), nábytkárske a stolárske (2), výstavy návrhov a projektov (3), politické (6), poľnohospodárske (2), výstavy porcelánu (1), školské (5), športové (1) a vojenské (5). Tieto všetky vymenované doplnili aj štyri Medzinárodné dunajské veľtrhy. Ako vidíme, tak po umeleckých výstavách boli najrozšírenejšie knižné výstavy, potom fotografické, výstavy ľudovej tvorby, politické, vojenské a školské výstavy.

Tab. č. 1: Počty výstav v Bratislave v rokoch 1939 – 1945

Rok	Počet výstav
1939	17
1940	40
1941	34
1942	31
1943	36
1944	12
1945	0

Ak hodnotíme výstavy z hľadiska ich usporiadateľov, tak možno konštatovať, že z múzejných inštitúcií usporiadalo Mestské múzeum iba jednu výstavu. Rovnako aj Zemedelské spolu s Vlastivedným múzeom otvorili iba jednu výstavu, ktorú zorganizovali v období od marca 1939 do roku 1940, keď boli obe múzeá zlúčené do Slovenského múzea. Od roku 1941 tu usporiadané výstavy počítame do výstavnej činnosti Slovenského múzea. Následne Slovenské múzeum zorganizovalo alebo spoluorganizovalo 30 výstav, ďalej Vojenské dve a Hygienické múzeum iba jednu a aj to úplne iného zamerania než bol jeho zbierkový fond. Dominancia Slovenského múzea je medzi múzeami jednoznačná a jeho výstavné aktivity vrcholili v roku 1943. Návštevníci videli v Slovenskom múzeu hlavne umelecké výstavy.

Čo sa týka nemúzejných inštitúcií, tak najaktívnejším bol Spolok slovenských výtvarných umelcov s počtom 55 zorganizovaných výstavných podujatí. Do tohto počtu sme započítali aj výstavy jeho predchodcov od marca 1939 – prvé dve výstavy usporiadal ešte spolok Umelecká beseda slovenská, tretiu výstavu Ústredný spolok slovenských umelcov a od štvrtej výstavy sa na organizácii výstav podieľal Spolok slovenských umelcov a Spolok slovenských výtvarných umelcov. Zo všetkých výstav v Dome umenia prevládali hlavne vlastné výstavy spolku – či už súborné alebo hromadné výstavy jeho členov. Spolok hostil aj zopár výstav neumeleckého charakteru, ktoré usporiadali iné spoločnosti alebo organizácie. V Bratislavskom umeleckom kabinete bolo zorganizovaných 18 výstav a v Madáchovom umeleckom kabinete stihli otvoriť iba tri výstavy. Z ostatných nemúzejných inštitúcií sa do výstavnej činnosti aktívne zapojilo aj Osvetové ústredie pri Ministerstve školstva a národnej osvety, Slovensko-nemecká spoločnosť, Hlinkova slovenská ľudová strana, Hlinkova mládež, Úrad propagandy, Fotoskupina Klubu slovenských turistov a lyžiarov, Spolok Medzinárodný Dunajský veľtrh (a tiež Slovenské veľtrhy, úč. spol.), Matica slovenská a rôzne školy a cirkevné spolky.¹⁷

¹⁷ Tamže.

Charakteristické znaky výstavníctva v Bratislave

Obr. č. 1: Prezident J. Tiso na „Výstave medzinárodných návrhov na univerzitné mesto“, Slovenské múzeum, 1942.
Zdroj: Slovenský národný archív.

Otvorenie výstavy malo vždy svoj systém a svoje predhovory tu predniesli významní slovenskí umelci, kritici umenia, protektori výstav alebo politickí predstavitelia. V prípade nemeckej alebo slovensko-nemeckej výstavy rečnili aj predstavitelia Nemecka. Často sa potom prejavý konali v slovenčine aj nemčine. Otvorenie výstav, najmä v Dome umenia, bývalo často doplnené kultúrnym programom – väčšinou hudobným a niekedy si návštevníci vypočuli aj recitačný program.

Výstavy boli povestné tým, že sa ich zúčastňovali (či už otvorenia alebo počas priebehu) významní slovenskí, nemeckí a inonárodní predstavitelia štátu, vlády, ministerstiev, veľvyslanectiev či príslušníci armády. Nechýbal ani samotný prezident J. Tiso. Intenzita prítomnosti významných osôb závisela od významu výstavy. Avšak svojou prítomnosťou dá-

vali predstavitelia štátu najavo, že ich otázka výstav, umenia a kultúry zaujíma. Mnohokrát boli významní slovenskí alebo nemeckí politickí predstavitelia protektormi výstav. Záujem o umenie dokazovali aj kúpou umeleckých diel z výstavy, či už pre svoje úrady a ministerstvá alebo pre svoje vlastné potreby. Tento fenomén možno hodnotiť pozitívne, nakoľko sa kúpou diel (hlavne obrazov) podporovali naši slovenskí umelci, ako po finančnej, tak aj po morálnej stránke. Diela z výstav si okrem významných osobností kupovali aj mnohé súkromné osoby.

Výstavy boli otvorené väčšinou denne a tiež podľa pevných otváracích hodín jednotlivých inštitúcií, kde sa konali. Otváracie hodiny Domu umenia boli pevne stanovené: výstavy sa tu konali denne (aj v nedeľu a vo sviatok) od 9. do 17. alebo od 9. do 18. hodiny (podľa ročného obdobia). Pevné otváracie hodiny mal aj Bratislavský umelecký kabinet, keď mal otvorené denne od 8. do 12. a od 14. do 18. hodiny, okrem nedeľí a sviatkov. Najdlhšie otvorenými výstavami boli napríklad nemecké výstavy, ako Protibolševická výstava, Človek, zázrak života a výstava Nemecká kniha, ktoré boli prístupné v čase od 9. do 20. hodiny.

Vstupné na výstavy bolo v období rokov 1939 – 1944 približne všade rovnaké a pre dospelých sa pohybovalo medzi 2 – 3 korunami. Študenti a vojaci mali vždy lacnejšie vstupné. Napríklad v Dome umenia dospelý návštevník platil 3 koruny, pričom študenti a vojaci iba 1 korunu. Najdrahšie vstupné pre dospelých bolo na výstave Človek, zázrak života, kde dospelý platil až 5 korún. V roku 1944 vstupné všade zdraželo a dospelý platil bežne 4 – 5 korún. Na niektoré výstavy bol zase vstup bezplatný alebo vstupné bolo ľubovoľné. Napríklad v Bratislavskom umeleckom kabinete bol vstup bezplatný na každú výstavu. Zaujímavosťou je napríklad fakt, že ak si návštevníci Dunajského veľtrhu po zakúpení odložili vstupenku, tak mali na ňu voľný vstup aj do Domu umenia, kde sa každoročne konala počas veľtrhu výstava Umelci pre národ.

Ak by sme mali zhodnotiť propagáciu a reklamu k výstavám, tak možno povedať, že boli na veľmi dobrej úrovni. Ešte pred výstavou boli vydávané po umeleckej stránke pekné pozvánky, plagáty a katalógy k výstavám. Nezaostávala ani propagácia výstav v dobovej tlači, ako napríklad v denníku *Slovák*. Možno jednoznačne povedať, že výstavy bývali dobre propagované a pravidelne sa o nich vyskytovali články. Informovali najprv o pripravovanej výstave, následne o jej slávnostnom otvorení (často boli uverejnené aj slávnostné prejavy rečníkov z otvorenia), noviny informovali tiež o prebiehajúcej výstave (vyzývali obyvateľov, aby navštívili určitú výstavu). Našli sme články aj keď sa blížil termín ukončenia výstavy (upozorňovali návštevníkov na jej poslednú návštevu). Po skončení výstav sa mnohokrát objavovali zhodnocujúce články k úrovni, úspešnosti, návštevnosti výstavy a podobne. V prípade umeleckých výstav boli častými autormi týchto článkov slovenskí kritici umenia a kunsthistorici, ktorí sa odborne vyjadrovali o vystavovaných umelcoch, zhodnocovali ich diela po umeleckej stránke – chválili i kritizovali a často sa dotkli aj významných otázok a problémov slovenského umenia. Z autorov článkov spomenieme napríklad V. Wagnera, K. Vaculíka, J. Kálmána a podobne. Okrem článkov v tlači sa k výstavám objavovali aj rôzne textové reklamy a obrázky.

Spomenutá tlač zároveň podporovala a zvyšovala návštevnosť výstav, rovnako ako aj prítomnosť významných osobností slovenského politického, verejného a kultúrneho života. Veľmi navštevovanou (aj propagovanou) bola napríklad Protibolševická výstava, ktorú za dva týždne trvania videlo 60-tisíc návštevníkov. Z veľtrhov bol zase úspešný Dunajský veľtrh v roku 1942, keď ho za dva týždne navštívilo až 180-tisíc záujemcov zo Slovenska i z cudziny. V súvislosti s veľtrhom, keď sa zvýšil prílev ľudí do Bratislavy, Slovenské múzeum upozorňovalo v dennej tlači na návštevu svojich zbierok, čím pochopiteľne zvyšovalo počty svojich návštevníkov. Najnavštevovanejšou výstavou v Slovenskom múzeu bola Celoštátna výstava poštových známok, ktorú si pozrelo 30-tisíc záujemcov. Najviac navštevovanými výstavami v Dome umenia sa stali obe výstavy *Umelci pre národ* usporiadané počas Dunajského veľtrhu. Prvá videlo 15-tisíc ľudí a druhú necelých 14-tisíc. Podiel na ich vysokej účasti mali voľné vstupenky z Dunajského veľtrhu. Výstavy podporovalo aj Ministerstvo dopravy a verejných prác, ktoré mimobratislavským, vidieckym a cudzím návštevníkom poskytovalo vo viacerých prípadoch, hlavne pri významnejších výstavách, zľavy na železnice až do výšky 50 % (bežné boli zľavy 33 %). Aj Slovenský rozhlas a zvukový týždenník *Nástup* mali zásluhu na propagovaní výstav. Pri významnejších podujatiach filmovali a vysielali otvorenie výstavy naživo.¹⁸

Konkrétne príklady výstav

Pre lepšiu ilustráciu výstavníctva v Bratislave sme vybrali aj tri výstavy, z nášho pohľadu najvýznamnejšie a najtypickejšie pre dané obdobie, ktoré sme predstavili podrobnejšie z viacerých hľadísk. Prvá výstava bola usporiadaná v múzejnej inštitúcii – v Slovenskom múzeu, v druhom prípade výstavu pripravila nemúzejná inštitúcia – Dom umenia a napokon sme sem zaradili ešte nemeckú výstavu, ktorú návštevníci videli v Slovenskej univerzite.¹⁹

1. *Výstava „Päť rokov slovenskej duchovnej tvorby“, 1944*

Z príležitosti osláv 5. výročia štátnej samostatnosti prebiehala v Zimnej záhrade Slovenského múzea v termíne od 12. do 29. marca. Slávnostne ju otvoril minister školstva a národnej

¹⁸ Tamže; Slovenský národný archív, Bratislava, fond Spolok slovenských výtvarných umelcov 1939 – 1945, nespracovaný a v rámci neho Kronika výstav sezóny 1940-41; noviny *Slovák* 1939 – 1945, roč. 21 – 27.

¹⁹ Prehľad výstav usporiadaných v Slovenskom múzeu a v Dome umenia v Prílohe č. 2.

Obr. č. 2: Výstava „Päť rokov slovenskej duchovnej tvorby“, Slovenské múzeum, 1944. Zdroj: Slovenský národný archív.

osvety Jozef Sivák a jej usporiadateľmi bolo Kultúrne oddelenie Generálneho sekretariátu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a Osvetové ústredie pri ministerstve školstva a národnej osvety. Bola to súborná výstava diel duchovnej – knižnej tvorby, ktoré vydali slovenské nakladateľstvá v prvej päťročnici slovenskej štátnosti. Počítalo sa s účasťou všetkých nakladateľstiev a vydavateľstiev, pričom zastúpení mali byť aj jednotlivci, ktorí vydali publikácie vlastným nákladom. Knihy na výstave (ktorých celkový počet bol 3 927 kusov) neboli inštalované podľa jednotlivých nakladateľstiev, ale podľa odborov a následne jednotlivé knižné odbory boli tiež rozdelené. Napríklad vedecká literatúra mala oddelenie veda literárna, história, filozofické disciplíny, prírodoveda, lekárska veda a podobne.

Najväčší odbor tvorila krásna próza, nakoľko z nej vyšlo najviac knižných diel (880 kníh). Na výstave boli prezentované aj časopisy, ktorých za päť rokov vyšlo 221 rôznych titulov: päť politických denníkov, 36 týždenníkov, 33 dvojtýždenníkov, 107 mesačníkov a zvyšok tvorili ostatné časopisy. Pre úplnú predstavu o slovenskej knižnej produkcii uvedieme, že za päť rokov vyšli priemerne každý deň viac ako dve knihy. Pri príležitosti výstavy vydal Generálny sekretariát HSĽS knihu pod názvom *Slovenská duchovná tvorba 1939 – 1944*, ktorá obsahuje súpis všetkých nakladateľstiev a ich vydaných kníh. Knižná výstava sa tešila veľkej pozornosti návštevníkov a za štyri dni od otvorenia ju videlo 3-tisíc záujemcov. Pre veľký záujem zo strany verejnosti bola predĺžená a k 25. marcu ju navštívilo do 10-tisíc osôb. Po jej skončení bolo možné konštatovať, že si ju „v pohnutých časoch vojny“ nenechalo ujsť do 25-tisíc zvedavcov, z ktorých asi 5-tisíc bolo z radov bratislavského žiactva, študentstva a akademikov. Z popredných osobností slovenského politického života si výstavu pozrel napríklad predseda vlády Vojtech Tuka, prezident republiky Jozef Tiso či podpredseda vlády, minister vnútra a hlavný veliteľ Hlinkovej gardy Alexander Mach. Táto úspešná výstava vzbudila nevšedný ohlas aj v zahraničí, keď o nej písala európska tlač a dokonca aj neutrálna tlač vyjadrovala obdiv nad kultúrnym rozmachom Slovenska. Zahraniční novinári sa o vhodnom a vkusnom inštalovaní výstavy vyslovili s uznávaním a obdivom a usporiadateľstvo výstavy dostávalo blahoželania z celého Slovenska.²⁰

2. Výstava „Vianoce slovenských umelcov“, 1942

Bola novinkou medzi výstavnými podujatiami Spolku slovenských výtvarných umelcov. Usporiadali ju v čase od 1. do 20. decembra a bol to skôr vianočný umelecký salón, ktorý otvoril minister národnej obrany generál Ferdinand Čatloš. Spolok slovenských výtvarných umelcov pri tejto príležitosti spolupracoval s Hlavným stanom Slovenského Červeného kríža. Ok-

²⁰ *Slovák*, 26. 1. 1944, s. 3; 6. 2. 1944, s. 2; 4. 3. 1944, s. 6; 8. 3. 1944, s. 6; 12. 3. 1944, s. 1; 18. 3. 1944, s. 5; 23. 3. 1944, s. 3; 24. 3. 1944, s. 5; 25. 3. 1944, s. 3; 26. 3. 1944, s. 3; 29. 3. 1944, s. 3 a 2. 4. 1944, s. 8.

Obr. č. 3: Otvorenie výstavy „Vianoce slovenských umelcov“, Dom umenia, 1942.

Zdroj: Slovenský národný archív

rem prezentácie slovenského výtvarného umenia mal tento prvý vianočný umelecký salón predovšetkým dobročinný cieľ, nakoľko určitá časť z celkového výnosu bola odovzdaná na Zimnú vojnovú pomoc Slovenského Červeného kríža. Obetavosť umelcov bola taká veľká, že Červenému krížu darovali nielen celé sumy, ale aj diela, ktoré mali byť speňažené v rámci tejto akcie. Na výstave sa zúčastnilo 38 umelcov s 238 dielami (obrazy, grafiky a plastiky). Prvoradým cieľom nebolo obmedziť počet a kvalitu vystavených prác (diela nevyberala umelecká porota), ale práve naopak; išlo o to, aby sa výstavy zúčastnilo čo najviac umelcov s najväčším počtom diel. Tak sa dostali na výstavu aj diela cenovo prístupné širšej verejnosti. Umelecký salón sa niesol s heslom: „Do slovenskej rodiny umelecký darček pod vianočný strom!“, ktoré malo podporiť verejnosť k

nákupu diel z výstavy. Nimi si potom mohli skrášliť svoje príbytky alebo ich formou umelecky hodnotného no zároveň finančne lacného vianočného darčeka darovať blízkym a urobiť im takto radosť. Zároveň kupci podporili aj šľachetnú prácu Červeného kríža. Okrem toho je dôležité spomenúť, že výstavné podujatie sa neobmedzilo iba na hlavné mesto, ale výstavu mohli vidieť aj obyvatelia Prešova a Banskej Bystrice. Zo spomínaného počtu 238 diel bolo napokon pre samotnú výstavu v Bratislave inštaláčnou komisiou určených 156 diel a z umelcov vystavoval J. Alexy, M. Benka, J. Hanula, Š. Polkoráb, M. Bazovský, K. Ondreička, V. Stašík, J. Votruba, Ž. Duchajová-Švehlová, F. Kudláč, E. Gwerk, V. Hložník, E. Kudlák, E. Chrien, F. V. Podolaj, J. Fedora, J. Hála, V. Krupec, J. Bendík, F. Milan, E. Križan, J. Nemčík, J. Slosiarik, V. Ruttkay-Nedecký, F. Petrašovič, L. L. Pollák, J. Horová-Kováčiková, F. Draškovič, V. Vávro a E. Lehotský. Záujem o umelecký salón bol veľký nielen zo strany návštevníkov, ale i zo strany významných predstaviteľov štátu. Odzrkadľilo sa to aj na finančnom zisku, keď sa tu predali diela v celkovej hodnote 76 750 korún (a na druhej vianočnej výstave v roku 1943 dokonca za 213 500 korún).²¹

3. Výstava „Súčasná nemecká plastika“, 1942

Návštevníci si ju mohli pozrieť počas konania Dunajského veľtrhu a inštalovaná bola na prízemí a prvom poschodí Slovenskej univerzity od 3. do 24. septembra. Čestnými protektormi výstavy bol predseda vlády V. Tuka a vyslanec Veľkonemeckej ríše Hanns Elard Ludin. Usporiadala ju Slovensko-nemecká spoločnosť a Spolok slovenských výtvarných umelcov. Výstavu organizoval Úrad výtvarného umenia pri Führerovom poverencovi pre dozor na celú duchovnú a svetonázornú výučbu a výchovu pri Nemeckej národnosocialistickej robotníckej strane s podporou Ríšskeho ministerstva národnej osvety a propagandy. Táto výstava mala poskytnúť rozsiahly prehľad o vtedajšej nemeckej plastike, ktorá popri staveľskom umení v Nemecku vykazovala veľké výkony dokumentujúce ducha nových časov. Jej cieľom bolo tiež povzbudiť slovenské výtvarné umenie v jeho tvorbe a zároveň bola prvou príležitosťou pre

²¹ *Slovák*, 1. 12. 1942, s. 7; 3. 12. 1942, s. 8; 5. 12. 1942, s. 7; 15. 12. 1942, s. 7; 18. 12. 1942, s. 6 a 20. 12. 1942, s. 10.

Slovákov dostať sa do bezprostredného styku s vtedajším nemeckým umením. Usporiadatelia výstavy nepozerali na náklady pri vystavení najvýraznejších diel vtedajšieho nemeckého sochárstva. Bola to reprezentačná výstava, ktorá ukazovala výsledky štátom podporovanej práce umelcov. Sochy v miestnostiach Slovenskej univerzity inštalovali odborníci, ktorí využili prostredie vestibulu, slávnostnej auly, stĺpy, výklenky a tiež osvetlenie tak, aby charaktery jednotlivých sôch vynikli čo najživšie. Nový nemecký realizmus, ktorý hlásal najvyššiu platnosť pozemského života, sa viditeľne oživoval vzormi najstaršieho umenia. Pozitívny postoj k životu charakteristický pre kultúru starých Grékov bol hlavným znakom obsahu nového nemeckého svetonázoru. Námetovo na výstave prevažovali diela znázorňujúce vtedajšieho človeka zastúpené napríklad v rôznych sociálnych motívoch, hrdinoch s nadľudskou silou či v historických podobizniach predstaviteľov jednotlivých epoch nemeckých dejín. Vystavené tu boli aj rôzne sochy zvierat. Medzi exponátmi boli zastúpené aj originálne monumentálne diela, ktoré vznikli v súvislosti s

novými stavbami v Nemecku, ako napríklad 3,8 m vysoké bronzové postavy vytvorené profesorom Arnom Breckerom pre ríšske zjazdy strany, diela od slávnych autorov ako Josef Thorak, Fritz Klimsch či Georg Kolbe. Celkovo 120 diel od 58 umelcov prezentovaných na výstave malo podať prehľad vtedajšej nemeckej plastiky, ktorá v takej kvalite a rozsahu nebola dovtedy inštalovaná ani v Ríši. Otvorenie výstavy prebiehalo za mimoriadne slávnostných okolností a zúčastnilo sa ho mnoho popredných osobností slovenského verejného života, z ministrov podpredseda vlády a hlavný veliteľ Hlinkovej gardy A. Mach, minister financií Mikuláš Pružinský, ďalší predstavitelia rôznych úradov, korporácií a početní návštevníci. Oficiálne prejavy odzneli z úst V.

Tuku a H. E. Ludína. Návštevu výstavy sa nenechal ujsť ani splnomocnený minister a vyslanec Fraňo Tiso, minister dopravy Július Stano či prezident J. Tiso. Zaujímavosťou výstavy bolo, že Spolok slovenských výtvarných umelcov požiadal viacerých sochárov, maliarov a spisovateľov, aby podávali návštevníkom výklad o vystavených dielach. Výklady sa konali dvakrát denne, dopoludnia a popoludní. Návštevníci mohli využiť aj 33 a 50 % zľavu na cestovanie.²²

Obr. č. 4: Nemecký vyslanec H. E. Ludín otvára výstavu „Súčasná nemecká plastika“, Slovenská univerzita, 1942.

Zdroj: Slovenský národný archív

²² *Slovák*, 13. 8. 1942, s. 8; 27. 8. 1942, s. 7; 2. 9. 1942, s. 7; 4. 9. 1942, s. 2; 9. 9. 1942, s. 6; 11. 9. 1942, s. 7; 13. 9. 1942, s. 10; 16. 9. 1942, s. 7; 20. 9. 1942, s. 2 a 23. 9. 1942, s. 6.

Záver

Po bombardovaní Bratislavy americkými bombardérmi 16. júna 1944 nastalo prerušenie výstavného života, keďže okrem rafinérie Apollo boli zasiahnuté aj tri hlavné výstavné budovy: Slovenské múzeum, Dom umenia a výstavisko Dunajských veľtrhov. Z týchto dôvodov a tiež v dôsledku ďalších bombardovaní (v septembri a októbri 1944), ďalej z dôvodu vyhlásenia Bratislavy za vojenskú pevnosť, približujúceho sa frontu a následných materiálo-ekonomických, sociálnych a bezpečnostných problémov, ako aj rozpadávajúceho sa politického systému na Slovenku nebolo možné v Bratislave usporiadať ďalšie výstavy. Napriek tejto nepriaznivej situácii sa podarilo vypátrať dve malé výstavy, ktoré sa uskutočnili aj po prerušení aktívnej výstavnej činnosti po júnovom bombardovaní – obe boli usporiadané na konci roka 1944. Jednou bola výstava grafik Ernesta Zmetáka a druhou výstava holubov. Tieto výstavy uzatvorili kapitolu výstavného života Bratislavy, keďže sa už v roku 1945 neuskutočnila žiadna výstava.

Ak by sme mali v krátkosti zhodnotiť bratislavské výstavníctvo obdobia prvej Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945, tak možno povedať, že napriek krátkej existencii tohto štátu bol počet 170 zorganizovaných výstavných podujatí vysokým číslom (sme si vedomí, že nemusí byť konečné). Obyvatelia mesta videli najrôznorodšie výstavy (hoci ideologicky jednotvárne) usporiadané mnohými slovenskými, nemeckými alebo cudzími inštitúciami, spolkami a organizáciami. Z nich jednoznačne dominovali umelecké výstavy, na ktorých bola zastúpená celá vtedajšia moderna v podobe významných slovenských maliarov a sochárov. Bratislavské výstavníctvo charakterizovala nielen kvantita, ale aj kvalita. Návštevníci mali možnosť zoznámiť sa aj s mnohými modernými prvkami zabudovanými vo výstavách, ako napríklad na nemeckej hygienickej výstave. Nemecké výstavníctvo vtedy dosahovalo vysokú úroveň, ktorá bola badateľná na každej z ich výstav usporiadaných v Bratislave. Týmito výstavnými podujatiami a tiež slovensko-nemeckou kultúrnou spoluprácou sa prehlbovali slovensko-nemecké vzťahy v oblasti výstavníctva i múzejníctva (napr. Hygienické múzeum vzniklo vďaka spolupráci s Nemeckou ríšou a bolo druhé v Európe). Vojnové obdobie prinieslo so sebou aj nové druhy výstav ako vojenské a politické. Typickým príkladom bola Protibolševická výstava, ktorá mala propagandistický charakter. Pre dané obdobie bolo charakteristické, že umelci židovského pôvodu mali zakázané vystavovať. V oblasti výstavníctva možno pozitívne hodnotiť vznik Veľtržnej a výstavnej komisie²³ a tiež začatie budovania nového výstaviska Dunajských veľtrhov, čo svedčilo o tom, že predstavitelia štátu podporovali a mali záujem na rozvoji výstavníctva a veľtržníctva hlavného mesta. Bratislava žila v tomto období na vysokej kultúrnej úrovni a výstavníctvo sa stalo bežnou súčasťou jej života. Prostredníctvom výstavnej činnosti jednotlivých múzejných i nemúzejných inštitúcií v období rokov 1939 – 1945 môžeme pochopiť nielen samotnú tvorbu, propagáciu a priebeh výstav v praxi, ale aj kultúrne pomery hlavného mesta prvej Slovenskej republiky spolu so životom, ľuďmi i dobou v čase vojny.

²³ Bližšie: Falathová, ref. 2.

Príloha č. 1: Prehľad organizátorov výstav v Bratislave 1939 – 1944

1. Múzea: Mestské, Zemedelské, Vlastivedné, Slovenské, Hygienické a Vojenské,

2. Spolky, spoločnosti, združenia, organizácie:

- *Umelecké*: Spolok slovenských výtvarných umelcov (jeho predchodcovia: Umelecká beseda slovenská, Ústredný spolok slovenských umelcov, Spolok slovenských umelcov), Bratislavský umelecký kabinet, Madáchov umelecký kabinet, Bratislavský umelecký spolok (Pressburger Kunstverein, Pozsonyi képzőművészeti egylet, vyskytuje sa aj názov Spolok maďarských umelcov),

- *Hospodárske a priemyselné*: Spolok Medzinárodný Dunajský veľtrh – neskôr Spoločnosť Slovenské veľtrhy,

- *Kultúrne*: Živena, Matica slovenská,

- *Cirkevné*: Spolok svätého Vojtecha, Štúrova evanjelická spoločnosť, Jednota slovenských katolíckych žien, Spolok slovenských katolíckych akademikov – Moyzes, saleziáni,

- *Školské*: Sdruženie vysokoškolského študentstva,

- *Filatelistické*: Klub slovenských filatelistov,

- *Fotografické*: Fotokupina Odboru Klubu slovenských turistov a lyžiarov,

- *Chovateľské*: Slovenský drobnochov,

- *Letecké*: Slovenský letecký sbor,

- *Cestovné a propagačné*: riaditeľstvo Slovakotouru pre cestovný ruch,

- *Zdravotné*: Hlavný stan Slovenského Červeného kríža,

- *Družstevnícke*: Ústredné družstvo,

- *Stolárske*: Pracovné súručenstvo nemeckých stolárov na Slovensku,

3. Slovenské politické strany, úrady, ministerstvá, veľvyslanectvá, spoločnosti, vojenské organizácie a ich kultúrne zložky:

- Hlinkova slovenská ľudová strana,

- Kultúrne oddelenie Generálneho sekretariátu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany,

- Ústredie Ženského odboru HSES,

- Osvetové ústredie pri Ministerstve školstva a národnej osvety (výstavný odbor),

- Ministerstvo národnej obrany (propaganda),

- Ministerstvo hospodárstva (v rámci neho Exportný a obchodno-politický ústav obchodných a priemyselných komôr, Obchodná a priemyselná komora),

- Ministerstvo dopravy a verejných prác,

- Riaditeľstvo pre cestovný ruch pri ministerstve hospodárstva,

- Úrad propagandy,

- Hlinkova garda,

- Hlinkova mládež, Letecká čata HM,

- Oddiel armádnych výtvarníkov,

- Slovensko-nemecká spoločnosť,

4. Nemecké inštitúcie (politické strany, úrady, ministerstvá, veľvyslanectvá, spoločnosti, vojenské organizácie a ich kultúrne zložky):

- Nemecké veľvyslanectvo,
- Deutsche Partei,
- Ríšske ministerstvo národnej osvety a propagandy,
- Úrad výtvarného umenia pri Führerovom poverencovi pre dozor na celú duchovnú a svetonázorovú výučbu a výchovu pri Nemeckej národnosocialistickej robotníckej strane,
- Ríšsky zväz nemeckých časopiseckých nakladateľov v Berlíne,
- Reichsbahnzentrale – Centrála ríšskych železníc pre nemecký cestovný ruch – generálne zastúpenie pre Slovensko,
- KAF Briefmarkensammler – Gemeinschaft,
- Das Deutsche Seegeltungswerk,
- Generálny inšpektor pre výstavbu nemeckých hradských,
- Poverenec vedúceho Ríšskej pracovnej služby pri nemeckom vyslanectve v Bratislave,

5. Iné inštitúcie (úrady, ministerstvá, veľvyslanectvá, spoločnosti, vojenské organizácie a ich kultúrne zložky):

- Slovensko- rumunská spoločnosť,
- Bulharské ministerstvo kultu,
- Bulharský kultúrny spolok,
- Ministerský radca chorvátskeho Predsedníctva vlády,
- Správca Chorvátskej štátnej galérie v Záhrebe,

6. Gymnaziá a školy (stredné, odborné a vysoké): Verejná slovenská odborná škola pre ženské povolania, Správa štátnej pomocnej školy, Ústredné riaditeľstvo obvodných učňovských škôl, Slovenská vysoká škola technická, Slovenská vysoká škola vojenská,

7. Kníhkupectvá a nakladateľstvá: Ján Horáček,

8. Obchodné domy, obchody: Brouk,

9. Firmy: Filip Haas a Synovia, Hübner & Hug, Gupa.²⁴

Príloha č. 2: Prehľad výstav vybraných inštitúcií

Slovenské múzeum, 1941 – 1944:

Rok 1941: Výstava obrazov Jožka Satina (2 500 návštevníkov),²⁵ Výstava obrazov Jozefa Bačáka (350), Výstava amatérskych fotografií (5 000), Výstava domácej výroby (2 000).

Rok 1942: Výstava slovenskej knihy a tlače (2 000), Celoštátna výstava poštových známok (30 000), Výstava medzinárodnej súťaže na návrh výstavby univerzitného mesta, Výstava

²⁴ Falathová, ref. 2.

²⁵ Počty návštevníkov pri niektorých výstavách absentujú, nakoľko sa všetky nezachovali a sú neznáme.

obrazov Jozefa Bačáka (400), Výstava obrazov Jozefa Satina (1 200), Výstava súčasného rumunského výtvarného umenia (1 600).

Rok 1943: Súborná výstava P. J. Kerna, Výstava obrazov Fr. V. Podolaja, Výstava diel Jozefa Božetecha Klemensa a Petra Bohúňa, Výstava Nemecká národná skupina plánuje a buduje, Celoštátna výstava modelových lietadiel, Výstava chorvátskeho výtvarného umenia, Výstava obrazov Alexandra Buznu, Výstava návrhov vládnej štvrti, Výstava tatranský obrazov Milovana Krakera, Výstava obrazov maliara Jozefa Bačáka, Výstava obrazov maliarov L. Gudernu, O. Dubaya a E. Semiana, Výstava starej svetovej grafiky, Výstava obrazov Jožka Satina, Tretia výstava nemeckých umelcov zo Slovenska, Posmrtná výstava obrazov Milana Thomku Mitrovského.

Rok 1944: Výstava obrazov maliara Jozefa Ilečku, Výstava obrazov Jaroslava Votrubu Tatranská jar, Výstava Päť rokov slovenskej duchovnej tvorby, Výstava More v obrazoch nemeckých maliarov, Výstava obrazov Janka Ladvenicu – rozprávky.²⁶

Spolok slovenských výtvarných umelcov, 1939 – 1944:

Rok 1939: Dvadsať rokov slovenskej knihy, Súborná výstava Gustáva Mallého, Súborná výstava Ľuda Križana, Výstava pamiatok na Andreja Hlinku a generála Milana Rastislava Štefánika, I. členská výstava Spolku slovenských umelcov, Výstava slovenskej ľudovej majoliky.

Rok 1940: Výstava nemeckej knihy, Výstava nemeckých výtvarných umelcov, Výstava Petra Urumova, Naša americká výstava doma, Výstava slovenského evanjelického diela od synody do synody (1921 – 1940), Výstava Hlinkovej mládeže, Výstava slovenskej výšivky, Výstava nemeckého nábytkového priemyslu (4 000 návštevníkov), Súborná výstava Petra Matejku (900), Skice a štúdié, Výstava J. Ladvenicu a J. Votrubu (450).

Rok 1941: Súborná výstava Jána Mudrocha a Jozefa Kostku (vyše 1 700), IV. členská (jarná) výstava (vyše 1 350), Posmrtná výstava Ladislava Treskoňa (500), Súborná výstava Petra J. Kerna, II. celoštátna výstava maďarských výtvarných umelcov, Letná výstava (800), Umelci pre národ (15 000), Slovensko- nemecká výstava cestovného ruchu, Výstava Joža Kollára a Joža Ilečku (700), Výstava Jána Mudrocha a Jozefa Kostku.

Rok 1942: Výstava Janka Ladvenicu a Jaroslava Votrubu (931), V. členská (jarná) výstava (1 650), Výstava diel karpato-nemeckých umelcov, Výstava Miloša Bazovského (600), Výstava Eugena Chriena a Ladislava Majerského (1 400), Výstava Vincenta Hložníka (800), Výstava chorvátskej umeleckej fotografie, Umelci pre národ II. (13 876), Výstava najmladší slovenskí maliari, Jubilejná výstava Alojza Struhára (do 2 122), Súborná výstava Eugena Lehotského a Fraňa Gibalu (858), Výstava Štefana Bednára (približne 858), Vianoce slovenských umelcov (1 500).

Rok 1943: Súborná výstava Františka Kudláča (550), Tatranská výstava Janka Ladvenicu a Jaroslava Votrubu (1 287), VI. členská výstava (900), Výstava Oddielu armádnych výtvarníkov, Súborná výstava Ľuda Križana (976), Súborná výstava Vincenta Hložníka (660), Súborná výstava Petra Matejku a Rudolfa Pribiša (1 144), Výstava akvarelov Eugena Lehotského (680), Výstava Františka Podolaja a Ladislava Majerského (750), Súborná výstava Dezidera Millyho (1 080), Vianoce slovenských umelcov II. (1 213).

²⁶ Jurkovič, ref. 1, s. 233; Pre získanie detailnejších informácií o jednotlivých výstavách odporúčame pozrieť prácu: Falathová, ref. 2.

Rok 1944: Súborná výstava Jána Mudrocha (1 175), Národopisná výstava, VII. členská výstava, Výstava Oddielu armádnych výtvarníkov II.²⁷

Zoznam prameňov a použitej literatúry (References)

Archívne pramene (Archival Sources)

- MVSR-Slovenských národný archív v Bratislave:
- Fond Spolok slovenských výtvarných umelcov 1939 – 1945, nespracovaný
- Obrazový fond Slovenskej tlačovej kancelárie

Literatúra (Bibliography)

- BAJCUROVÁ, Katarína (2016). *Sen x skutočnosť: umenie & propaganda 1939 – 1945*. Bratislava : Slovenská národná galéria. ISBN 978-80-8059-199-1.
- FALATHOVÁ, Zuzana (2015). Kde bolo, tam bolo (príbeh galérie : Keď vznikala Umelecká beseda slovenská v Bratislave). In: *Ročenka Slovenskej výtvarnej únie*, 2015/2016, Bratislava : Slovenská výtvarná únia, pp. 112-115.
- FALATHOVÁ, Zuzana (2016). *Múzejníctvo a výstavníctvo v Bratislave počas obdobia Slovenskej republiky (1939 – 1945)*, Diplomová práca. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 142 p.
- FALATHOVÁ, Zuzana (2017). Výstavy v Dome umenia v rokoch 1939 – 1945. In : *Umelka, všetko najlepšie k narodeninám : 90. výročie prvého domu umenia na Slovensku*. Bratislava : Slovenská výtvarná únia, pp. 178-186. ISBN 978-80-88906-39-1.
- HERČKO, Ivan a kolektív (2009). *Dejiny múzejnej kultúry na Slovensku*. Banská Bystrica : Ústav vedy a výskumu a Katedra environmentálneho manažérstva FPV Univerzity Mateja Bela. ISBN 978-80-8083-931-4.
- JURKOVIČ, Miloš (1945). *Slovenské múzeá*. Turčiansky Sv. Martin : Sväz slovenských múzeí.
- JURKOVIČ, Miloš (1973). Výstavná činnosť predchodcov Slovenského národného múzea v Bratislave v rokoch 1929 – 1955. In: *Múzeum*, vol. 18, No. 1, pp. 231-234.
- KOVÁČ, Dušan (2006). *Bratislava 1939 – 1945*. Bratislava : Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT. ISBN 80-89218-29-6.
- PALÁRIK, Miroslav (2011). *Zväz slovenských múzeí v období Slovenského štátu 1939 – 1945*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-8094-993-8.
- VALACHOVIČ, Pavol (1989). Slovenské múzeum v rokoch 1940 – 1948. In: *Múzeum*, vol. 34, No. 1, s. 38-47.
- VÁROSS, Marián (1960). *Slovenské výtvarné umenie 1918 – 1945*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.

Dobová tlač (Period press)

Slovák, vol. 21 – 27, 1939 – 1945.

²⁷ MVSR-Slovenský národný archív Bratislava, f. Spolok slovenských výtvarných umelcov 1939 – 1945, nespracovaný a v rámci neho Kronika výstav sezóny 1940 – 1941; noviny *Slovák* 1939 – 1945, roč. 21 – 27. Pozri aj: Falathová, ref. 2.